

Mellan barock och modernism. Några tendenser i svenska Szymborskaöversättningar

Krzysztof Bak

Jagellonska universitetet, Kraków & Stockholms universitet

Between Baroque and Modernism. Some Tendencies in the Swedish Translations of Szymborska's Poetry

The article investigates some main tendencies in the translations of Wisława Szymborska's poetry into Swedish. According to scholars of Polish literature, the poetical work of Szymborska can be placed within two literary traditions: on the one hand modernism, on the other hand premodern literature with a heavy accent on baroque aesthetics. The leading thesis of this article is that Swedish translators strengthen the modernistic character of the poems while weakening their baroque features. The line of argument comprises four stages. In the first stage, the history of Swedish translations of Szymborska's poetry is summarized. In the second stage, it is demonstrated that Swedish translators successfully reproduce the majority of Szymborska's modernistic devices (metaphor, free verse, depersonalization, polyphony, colloquialism etc.). In the third stage, it is analogously shown that Szymborska's baroque devices (conceit, pun, play with rhetorical figures and intertextual artefacts etc.) tend to abate or simply disappear in Swedish translations. In the fourth stage finally, the translatory practice of substituting Szymborska's baroque components is examined. Whether the translators try to find literal equivalents to her conceits or turn them into colloquial Swedish idiom, the article argues, the result of both strategies is an intensification of the poems' modernistic style.

Key words: translation studies, Swedish modernism, baroque style, conceit, Wisława Szymborska, poetry

Ett återkommande mönster i receptionen av modern polsk lyrik i Sverige har varit att nya poeter – som Tadeusz Różewicz och Zbigniew Herbert – presenterats för svensk publik av en eller två entusiaster för att med tiden bli många översättares domän. Med Wisława Szymborska är det precis tvärtom: från att ha introducerats av många blir hon en översättares egendom.

Försvenskningen av Szymborskas lyrik har genomgått tre faser. I den första fasen mellan 1960 och 1989 översattes hennes dikter av ett tiotal översättare, som förhöll sig selektivt till hennes *œuvre*. Szymborskas svenska debut skedde ovanligt tidigt, bara fyra år efter tövädersrevolutionen och tre år efter utgiv-

ningen av hennes genombrottsamling *Wolanie do Yeti* [Rop till Yeti]. Det var 1960, då Nils Åke Nilsson publicerade översättningsantologin *Det nakna ansiktet*, som rymde fem Szymborskadikter (*Det nakna ansiktet* 1960: 83–87).¹ Därefter upplevde Szymborskas poesi växlande translatoriska konjunkturen i Sverige. Efter det relativt blygsamma 60-talet och det extremt magra 70-talet med bara en enda översatt dikt, tryckt i en tidskrift (Szymborska 1976a: 2), kom det rika 80-talet med en hel översättningsvolym 1980, utgiven av Per-Arne Bodin och Roger Fjällström (Szymborska 1980), åtföljd av täta publikationer i tidskrifter, tidningar och antologier under resten av decenniet.

Den andra fasen i Szymborskas svenska översättningshistoria inleddes av Anders Bodegårds dikturval *Utopia* i slutet av 1989 (Szymborska 1989) och sträckte sig fram till 2002. Å ena sidan skedde här något nytt: efter *Utopia* upphörde andra översättare – med två små undantag (Szymborska 1996a: 70–71; Szymborska 1996b)² – att publicera försvenskingar av hennes dikter. Å andra sidan höll sig Bodegård till den första fasens mönster: han arbetade selektivt och undvek att ge sig i kast med redan översatta dikter.

Den tredje fasen började med Bodegårds stora, 2003 utgivna Szymborskavolym *Dikter 1945–2002* (Szymborska 2003) och sträcker sig fram till idag. Bodegårds dominanta ställning som Szymborskaöversättare har inte rubbats, men han arbetar nu enligt andra och mer offensiva principer. Dels strävar han efter fullständighet. Dels tar han sig an redan översatta dikter och visar en tydlig vilja att söka nya translatoriska lösningar.

Resultatet av denna 58-åriga översättningsverksamhet är imponerande. Szymborskas lyriska verk omfattar – om man räknar in alla hennes tolv diktsamlingar och de ungdomsdikter som infogats i *Wiersze wybrane* [Valda dikter] (Szymborska 2000: 5–9) – sammanlagt 289 dikter. Av dem har 250 översatts till svenska. 79 dikter föreligger i fler än en översättning, 9 dikter rent av i tre olika varianter. Av de tolv diktsamlingarna har åtta översatts i fullständigt skick. En diktsamling, *Ludzie na moście* [Människor på en bro] (Szymborska 1986a), föreligger i två kompletta svenska översättningar. Szymborskas dikter har överförts till svenska av sammanlagt elva översättare, alla för övrigt män. Till de flitigaste hör vid sidan av Bodegård Per-Arne Bodin, som ensam och i samarbete med Roger Fjällström försvenskat 44 dikter, Julian Birbrajer med 22 dikter och Nils Åke Nilsson med 7 dikter.

Medan översättningarna av Szymborskas lyrik till tyska och engelska redan flera gånger studerats i vetenskapliga sammanhang, framför allt av polska lingvister (Pisarkowa 1998: 145–189; Zarębina 1991a: 41–49; Zarębina 1991b: 182–187; Zarębina 1998: 387–398), är det svenska materialet fortfarande outforskat. I denna uppsats vill jag ställa den generella frågan om hur Szymborskas dikter framträder på svenska och försöka besvara den med litteraturhistoriska verktyg.

¹ Dikten ”Klockan fyra på morgonen” trycktes även i *Lyrikvännen* 1960 (”Polsk lyrik” 1960: 14).

² De övriga dikterna i Szymborska 1996 hade publicerats tidigare.

I sin korta presenterande studie om den moderna svenska receptionen av polsk lyrik konstaterar Uggle (2011: 39) att Szymborskas poesi länge var ganska okänd i Sverige. Skulden för det uteblivna intresset tillskriver han de bristfälliga översättningarna. I stället för att återge Szymborskas ”originella språkbruk” har de svenska översättarna, menar Uggle, gett henne en ”klarklassisk” prägel utan täckning i ”originalet”. Det är svårt att bemöta Ugglas resonemang, eftersom han inte närmare preciserar vad han menar med ”klassisk”. Men på en punkt har Uggle definitivt rätt. De svenska översättningarna underkastar Szymborskas lyrik påtagliga modifieringar. Som bland andra Levý (1969: 74ff, 88ff) betonat innebär den litterära översättningen att det översatta verket integreras i målspråkets litterära system. Zarębina (1991a: 45; jfr Pisarkowa 1998: 161) har studerat den engelska och den tyska översättningen av Szymborskadikten ”Miniatura średniowieczna” [Medeltidsminiatur] (Szymborska 1976b: 21–22) och konstaterar att båda laddar dikten med typiska drag från var sin nationallitteratur. Man kan därför fråga sig vilken eller vilka inhemska litterära referenssystem som har fungerat som bas för de svenska Szymborskaöversättarna och hur den basen har påverkat deras översättningsarbete.

Jag ska göra ett första försök att besvara frågan med hjälp av Werner Aspenströms (1993: 12–14) dikt ”Om hon från Polen vore här just nu”. Dikten är konstruerad som ett fingerat samtal mellan den svenska poeten och Szymborska. Diktjaget instämmer i många av den polska kollegans poetiska tankar men vill också korrigera henne på åtskilliga punkter. Under detta tematiska meningsutbyte pågår en djupare, textuell dialog mellan de bägge lyrikerna. Aspenström anspelar på många Szymborskadikter och imiterar hennes poetiska diskurs. Hur kongenialt hans pastischerande är märks inte minst genom att han med intertextuella medel liksom frambesvärjer Szymborskaformuleringar som ännu inte översatts eller ännu inte skrivits. Men samtidigt underkastar han hennes skrivsätt påfallande omformningar. Vissa av Szymborskas stilistiska markörer lyfts fram, medan andra marginaliseras.

Till de Szymborskadrag som särskilt exponeras i Aspenströms dikt hör avpersonifieringen, tankefokuseringen, den konnotativa metaforiken, modaliseringen och den syntaktiska rytmiseringen, kort sagt: komponenter som ingår i den svenska modernismens – och Aspenströms eget – register. Men i Szymborskas polska original uppstår det estetiska mervärdet inte alltid genom språket bortom logiken. Minst lika ofta skapas det genom en virtuost styrd och njutningsfull dechiffriering av en överraskande slutpoäng. Det är just denna sorts raffinerade, förmodernistiska denotativitet som har tonats ner i Aspenströms dikt.

Att Szymborska intar en mellanställning mellan det förmoderna och det moderna är litteraturhistoriker (Balbus 1996: 53, 57; Balcerzan 1991: 38, 44; Bolecki 2006: 20–30; Legeżyńska 1997: 65, 86ff; Ligeza 2001: 8, 86, 90, 136, 163; van Nieukerken 1998: 356–400; Skubalanka 2008: 48, 83) påfallande ense om. Äsikterna går mer isär då hennes förmoderna profil ska preciseras. Prokop (1972: 178; jfr Legeżyńska 1997: 83, 85) kopplar henne till 1700-talets klassicism. För en beskrivning av hur Szymborskadrag marginaliseras i Aspenströms dikt är den bestämningen mindre givande, eftersom den svenska 40-talslyriken

i viktiga avseenden är en sorts förnyad klassicism (Brandell 1975: 225, 241). Många av Szyborskaskas klassicistiska drag – klarhet, intellektualism, empirism, ironi – återklingar i Aspenströms poetiska pastisch. Mer fruktbar för mitt syfte är att ta fasta på den uppfattning som många litteraturvetare (Kleberg 1989: 18–19; Lam 1992: 115–120; Ligęza 2001: 8, 157, 248; Skubalanka 2008: 65ff) företräder, nämligen att Szyborska har sitt förmoderna centrum i barocken. Det är just hennes marinistiska jag som bleknar bort i Aspenströms poem.

Min tes – och likaväl mitt generella svar på frågan om vilka av målspråkets litteraturhistoriska referenssystem som fungerat som fundament för de svenska Szyborskaöversättarna – är att deras translatoriska praktik uppvisar samma tendens som Aspenströms intertextuella dialog. Att Szyborska av svenska kritiker (Olofsson 1996; Olofsson 2012; Ström 2013) så gärna kopplas till 40-talisen i allmänhet och Aspenström i synnerhet beror i hög grad på de förskjutningar som sker i översättningarna. Försvenskningarna förstärker originalens modernistiska skrivsätt och tonar ner deras barocka element.

Moderniseringen av Szyborskaskas poesi märks redan på det yttre, översättningshistoriska planet. Bland hennes översättare finns tunga modernismföreträdare som Erik Mesterton och Erik Lindegren (Szyborska 1965a: 55; Szyborska 1965b: 340–342). De tidiga Szyborskaöversättarna valde oftast dikter som låg nära det modernistiska paradigmet. Det är talande att diktsamlingen *Sto pociech* [Hundra glädjor] (Szyborska 1967), som är full av barocka inslag, länge förblev underrepresenterad bland de svenska översättningarna samtidigt som den relativt asketiska, orimmade volymen *Ludzie na moście* bara tre år efter publiceringen i Polen förelåg i två kompletta svenska översättningar (Szyborska 1987a: 45–52; Szyborska 1987b: 70–75; Szyborska 1988: 201–220; Szyborska 1989: 79–126; jfr även Szyborska 1984a; Szyborska 1984b; Szyborska 1984c; Szyborska 1986b: 20).

Ännu starkare moderniseras den svensköversatta Szyborska på det inre, textuella planet. Mitt resonemang här löper i tre steg. Först lyfter jag fram originalens modernistiska drag och visar att de relativt friktionsfritt överförs till svenska. Därefter tar jag upp de förmodernistiska inslagen. Som steg två belyser jag dem i negativa termer genom att demonstrera att de markant försvagas eller rent av elimineras i överföringsprocessen. Till slut fokuserar jag på försvenskningens positiva aspekt och diskuterar hur översättarna med olika substitutionsmetoder ersätter de svåröversättliga barocka elementen.

Ett för Szyborska typiskt modernistiskt grepp är metaforen (Kwiatkowski 1973: 332–333; Legeżyńska 1997: 75ff, 81, 100). Dikten ”Z nie odbytej wypraw w Himalaje” [Från en icke-utförd expedition till Himalaya] (Szyborska 1957: 42–43) inleds med en rad anspelningar på avantgardisten Julian Przyboś djärva metaforiska stil. Just denna dikt – ”Från en forskningsresa till Himalaja som inte blev av” lyder den svenska titeln³ – får öppna Szyborskaurvalet

³ De försvenskade dikttitlarna anges inte separat då de överensstämmer med mina hakparentesöversättningar av originaltitlarna.

i Nilssons antologi (*Det nakna ansiktet* 1960: 83–84). Översättaren finner precisa motsvarigheter till förlagans bilder: ”en plötsligt uppsprättad himmel”, ”lavinernas fyra väggar” etc. En tydlig tendens i försvenskningarna är att de flyttar Szyborskaskas varierade metaforiska figurer närmare ett lindegrenskt metaformönster. Lindegren själv (Szyborska 1965b: 342) översätter den mycket komplicerade nexusbaserade avslutningsmetaforen i dikten ”W rzece Heraklita” [I Herakleitos flod] (Szyborska 1962: 51) med en 40-talistisk genitivfras: ”mörkrets skygga blinkning”.

Ett annat modernistiskt stildrag hos Szyborska är fria verser späckade med syntaktiska parallellismer, anaforer, juxtaositioner – och framför allt med *enumeratio*-figurer som kombinerar uppräkningsmetoden med musikaliserande assonanser och allitterationer (Legeżyńska 1997: 97–98; Ligeza 2001: 153ff). Bodegårds långa ordkedjor – exempelvis ”moräner, muräner och morot och malört” (Szyborska 2003: 188) i hans tolkning av dikten ”Urodziny” [Födelsedag] (Szyborska 1972: 29) – fångar troget den polska textens inventeringsmetod samtidigt som de leder tanken till den svenska modernismens katalogteknik.

Ytterligare ett modernistiskt drag i Szyborskaskas lyrik är en avpersonifierande, explikativ stil, som underkastar det uttalade tankeinnehållet en misstänklighetsgranskning (Balcerzan 1991: 38ff; Ligeza 2001: 9, 86ff, 99ff, 118ff; Skubalanka 2008: 66ff). De svenska översättningarna registrerar många av originalens argumentativt-subversiva medel. Här finns korrigeringar, kontradiktioner, negationer, frågor, allmänna indefinita pronomen, modala verb och adverb, adversativa och disjunktiva konjunktioner. Här finns Szyborskaskas tautologier – som exempelvis ”Bordet är ett bord, vinet är vin” (Szyborska 2003: 87) i Bodegårds försvenskning av ”Przy winie” [Vid ett glas vin] (Szyborska 1962: 30–31). Här finns hennes (Szyborska 1967: 17–18, 21–23; Szyborska 1972: 8, 44) negerande neologismer: ”ickeankomst” och ”ickeavsänt” i ”Järnvägsstationen”, ”ickeevigheten” i ”Född”, ”ickegärning” i ”Felringning”, ”ickerummet” i ”Intigheten har förintat sig...”, alla här anförda ur Bodegårds tolkning (Szyborska 2003: 126, 130, 167, 201).

I likhet med de svenska 40-talisterna uttrycker Szyborska existentiella reflektioner genom ett kollokvialt, dialogiserat språk (Legeżyńska 1997: 62–63, 82ff, 118–119; Prokop 1972: 183–184; Skubalanka 2008: 91ff). Försvenskningarna ger full rättvisa åt hennes lågmäلت prosaiska konversationsstil. Dikten ”Pogrzeb” [Begravning] (Szyborska 1986a: 32–33) exempelvis är uppbyggd av korta fragment av triviala repliker, som fallts på en begravningsceremoni och handlar om allt utom om döden (Ligeza 2001: 147–148). De båda svenska översättningarna – Birbrajers ”Begravning” (Szyborska 1988: 214–215) och Bodegårds ”Begravningen” (Szyborska 2003: 275–276) – hittar naturliga svenska ekvivalenter till de polska replikerna och laddar dem med talspråkliga markörer: fatiska uttryck, anakoluter, förstärkande partiklar, deixis, inversioner, persvaderande troper.

För att summera: i relativt gott behåll förs Szyborskaskas modernistiska register över till de svenska översättningarna. Men vad händer med hennes förmodernistiska drag?

Som Szymborskas centrala barockfigur brukar polonister (Balbus 1996: 57, 61; Legeżyńska 1997: 101–102; Ligęza 2001: 163; van Nieukerken 1998: 357; Skubalanka 2008: 47ff, 65–66; Stala 1991: 140–141) nämna konceptet, *con-cetto*, som antingen används punktuellt eller får reglera hela dikttexten. Szymborskas textstrukturella koncept är ofta konstruerade kring någon av det polska språkets egenheter: verbaspekten, diminutivformerna, konditionalis, reflexiviteten, vokativen. Det skapar problem för en översättare. Dikten ”W rzece Heraklita” exempelvis uttrycker sin huvudtanke genom en komplex polyptotonfigur som upprepar ordet *ryba* (’fisk’) med olika deklinationsändelser (Kwiatkowski 1973: 340–341; Skubalanka 2008: 58; Zarębina 1998: 392–393). De svenska översättarna – förutom översättarparet Lindegren och Mesterton även Bodegård (Szymborska 2003: 107) – kan inte mer än antyda diktens virtuosa deklinationslek genom varierande numerus och species.

Precis som barockpoeterna bygger Szymborska gärna sina koncept utifrån olika kulturartefakter, inte minst igenkännbara intertexter (Legeżyńska 1997: 105; Ligęza 2001: 141ff, 243; Miłosz 1991: 6). En del av dessa referenser ekar visserligen i försvenskningarna: Matteus nålsöga (Szymborska 1957: 13) i den av Bodegård översatta ”Hanna” (Szymborska 2003: 28), Kants stjärnhimmel och Pascals tänkande rö (Szymborska 1972: 24) lika tydligt i Bodegårds ”Dinosaurieskelett” (Szymborska 2003: 183) som i Bodins och Fjällströms ”Skelett av en dinosaur” (Szymborska 1996a: 56), Schillers glädje (Szymborska 1976b: 34) både i Bodegårds ”En självmördares rum” (Szymborska 2003: 233) och – något svagare – i Bodins och Fjällströms ”Självmördarens rum” (Szymborska 1996a: 57). Men långt svårare blir det att göra originalet rättvisa, när intertextualiteten omsätts i en systematisk lek och dessutom arbetar med polska referenser. Som i dikten ”Obmyślam świat” [Jag tänker ut världen] (Szymborska 1957: 50–52), försvenskad som ”Jag planerar världen” (Szymborska 1996a: 17–19) respektive ”Begrundar världen” (Szymborska 2003: 60–61) och konstruerad som en kvick karikatyr av den första polska encyklopedin *Nowe Ateny* [Det nya Athen] (Lam 1992: 119–120; Ligęza 1991: 71).

Många av sina koncept skapar Szymborska med element hämtade från modernismen. Så fort de modernistiska figurerna infogas i en barock lek, uppstår akuta translatoriska problem. I ”Zdumienie” [Förundran] utnyttjar Szymborska (1972: 28) modaliseringen för att i naiv form reflektera kring Pascals (1977: 257, nr 398) klassiska undran: Varför finns jag här och inte någon annanstans, nu och inte vid någon annan tidpunkt? (Legeżyńska 1997: 102–103; Prokop 1972: 179). Av den polska frågelekens 17 frågor har enbart fyra bevarats i ”Häpnad” (Szymborska 2003: 187) som dikten heter i Bodegårds svenska översättning.

Till Szymborskas mest omtyckta barockfigurer hör ordleken, kalemburen (Balbus 1996: 40; Legeżyńska 1997: 105; Prokop, 1972: 183–184). Dikten ”Koloratura” [Koloratur] (Szymborska 1962: 34–35) bygger på det polska uttrycket *po włosku* som betyder både ’på italienska’ och ’på ett tunt litet hårstrå’ (Ligęza 2001: 248–255; Pajdzińska 2005: 186–187; Skubalanka 2008: 55ff). Bodegårds

försvenskning (Szyborska 2003: 91–92) utvecklar kalemburens båda betydelsefält men deras inre logik förblir oförståelig.

Som polska litteraturvetare (Balbus 1996: 39; Ligeża 2001: 134–153; Pajdzińska 2005: 170–200; Skubalanka 2008: 83ff) visat bygger Szyborska särskilt gärna upp sina kalemburkonstruktioner av vardagsidiomens fraseologismer. Hon leker med idiomens bokstavliga betydelse, byter ut en och annan beståndsdel, sammanpressar två eller tre inarbetade fraser till ett filigranartat ornament. I dikten ”Ruch” [Rörelse] använder Szyborska (1967: 57) ett polskt idiom för ’gilla’ som bygger på verbet *grać*, ’leka/spela’ (Pajdzińska 2005: 175). Översättningen i *Dikter 1945–2002* (Szyborska 2003: 159) utnyttjar den svenska motsvarigheten *falla någon på läppen* och vattnar därmed ur diktens bärande spel- och dansbild.

De svenska Szyborskaöversättarna är många gånger medvetna om originalens förmoderna svårigheter. De problematiska ställena pareras ofta med hjälp av olika slags substitutioner, som kan återföras på två mönster. I båda fallen blir effekten en förstärkning av textens modernistiska karaktär.

Szyborska har utprepade gånger deklarerat att hennes ideal är klarhet, enkelhet och naturlighet (Skubalanka 2008: 45–46). I linje med detta har de svenska översättarna ofta kollokvialiserat hennes poetiska jonglerier. I dikten ”Możliwości” [Möjligheter] använder Szyborska (1986a: 40–41) verbet *woleć* (’föredra’) med inkorrekt valens. Det polska verbet kräver en komparation mellan två objekt. Dikten bryter mot normen genom att begränsa sig till det ena komparerade ledet (Skubalanka 2008: 63ff). Bodegårds översättning (Szyborska 2003: 283–284) normaliserar originalet genom att använda superlativformen *helst*: ”Helst bio. / Helst katter. / Helst ekarna vid Warta”.⁴ En motsvarande kollokvialisering underkastas Szyborskas intertextuella lekar och hennes rytmiska konstanter. Många av hennes dikter bygger på ett avancerat rim- och rytmsystem, som exponerar textens barockfigurer (Kwiatkowski 1973: 332ff; Ligeża 2001: 163, 249ff). Bodin och Fjällström (exempelvis Szyborska 1996a: 20–23, 28–29) väljer konsekvent att återge Szyborskas (1957: 14–15, 18–21) bundna dikter med modernismens fria vers.

Den andra substitutionsstrategin är att den barocka figuren försvenskas ordagrant. Eftersom översättaren samtidigt inte kan behålla originalets alla denotativa mekanismer, leder försvenskningen till en ofrånkomlig konnotativisering av dikten. Processen är intressant inte minst ur teoretisk aspekt. Översättnings-teoretiker (Levý 1969: 47ff; Levý 2000: 148ff) brukar påpeka att översättaren tvingas tolka källtexten och därmed tillsluter dess semantiska fält. I många av Szyborskadikterna på svenska märks en motsatt, betydelseöppnande tendens. I ”Bez tytułu” [Utan titel] (Szyborska 1962: 20) utnyttjas den inarbetade polska fraseologismen *nie będzie dziury w niebie* [det blir inget hål i himlen]

⁴ Jfr Birbrajers försök att med hjälp av komparativfrasen *tycka bättre om* återge den polska förlagans bristande valens: ”Tycker bättre om bio. / Tycker bättre om katter. / Tycker bättre om ekar vid Warta” etc. (Szyborska 1988: 218–219).

med den idiomatiska betydelsen 'ingenting kommer att förändras, inget stort eller ont kommer att hända' (Pajdzińska 2005: 178). Bodegårds översättning (Szyborska 2003: 78) återger originalkonstruktionen ordagrant. Bortkopplad från sin idiomatiskt-konceptuella grund förvandlas bilden till en mångtydig modernistisk metafor. En motsvarande effekt uppstår vid en trogen överföring av Szyborskas rim- och taktschema. Originalets rytmiska konstanter (exempelvis Szyborska 1957: 14–15) tvingar översättaren (Szyborska 2003: 30–31) att arbeta med konnotativiserande överklivningar, pauseringar och omskrivningar. Musikaliteten behålls men tangerar Lindegrens eller Gösta Oswalds musikaliska experiment.

Särskilt tydlig blir konnotativiseringen när dikter med ironisk hållning översätts. Szyborskas ironi är ofta förankrad i en klassisk retorisk tradition av det denotativa slaget. Läsaren lämnas inte ensam i mångtydigheternas skog utan leds med disciplinerade konceptuella medel till den fixerade slutbetydelsen (Balcerzan 1991: 32ff; Kwiatkowski 1973: 343; Legeżyńska 1997: 60, 90, 117–118; Ligęza 2001: 82–83, 110ff, 256; Prokop 1972: 177ff). Då dikternas barocksignaler – ordlekar, fraseologismer, etymologiska figurer – luckras upp i en översättning, får ironin en mer modernistisk, ambivalent karaktär. Ett ständigt ämne för Szyborskas denotativa ironi är den tanke som hela barocken är besatt av: dödens närvaro. I dikten "Do serca w niedzielę" [Till hjärtat på en söndag] (Szyborska 1967: 49–50) lovprisar jaget sitt hjärta för dess livgivande kraft (Pajdzińska 2005: 182; Skubalanka 2008: 54). Dikten "O śmierci bez przesady" [Om döden utan överdrift] (Szyborska 1986a: 14–15) utformas till en smådeskript som hånar dödens maktambitioner (Ligęza 2001: 83–84, 119; Pajdzińska 2005: 183–184). Men samtidigt mobiliserar båda dikterna ett nät av barockrelaterade figurer, som illusionslöst påminner om dödens oundviklighet. Stora delar av denna förmoderna dödsapparat har försvunnit på svenska. Översättningarna – "Till hjärtat en söndag" i Bodegårds tolkning (Szyborska 2003: 153) och "Om döden utan överdrift" i både Bodegårds (Szyborska 2003: 256–257) och Birbrajers (Szyborska 1987a: 46–48) försvenskning – ger sina läsare en hoppfullhet som originaldikterna saknar.

Översättarnas försök att bokstavligt återge originaltexternas barocka register visar sig alltså – paradoxalt – ha samma stilhistoriska effekt som deras beslut att överföra marinismerna till det nutida konversationsidiomet. De båda substitutionsmönstren försvagar Szyborskadikternas förmoderna *decorum* och för dem närmare en modernistisk estetik.

Litteratur

- Aspenström, W. 1993. *Ty. Elegier och andra dikter*. Stockholm: Bonniers.
- Balbus, S. 1996. *Świat ze wszystkich stron świata. O Wisławie Szyborskiej*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Balcerzan, E. 1991. "W szkole świata". *Teksty Drugie* 4: 30–44.

- Bolecki, W. 2006. "Wisława Szymborska and Modernism in Poland". Neuger & Wennerholm 2006: 20–30.
- Brandell, G. 1975. *Svensk litteratur 1870–1970. 2. Från första världskriget till 1950*. Stockholm: Aldus.
- Det nakna ansiktet. Ny polsk lyrik i urval och översättning av Nils Åke Nilsson*. 1960. Stockholm: FIB:s Lyrikklubb.
- Kleberg, L. 1989. "The Onion and the Stone. On a Poem by Wisława Szymborska and its Poetic Context". *Scando-Slavica* 32(1): 17–26.
- Kwiatkowski, J. 1973. *Klucze do wyobraźni*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Lam, A. 1992. "Echa baroku w poezji Wisławy Szymborskiej". *Stępień & Urbańczyk* 1992: 115–120.
- Legeżyńska, A. 1997. *Wisława Szymborska*. Poznań: Rebis.
- Levy, J. 1969. *Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung*. Frankfurt am Main: Athenäum.
- Levy, J. 2000. "Translation as a Decision Process". *Venuti* 2000: 148–159.
- Ligęza, W. 1991. "Marzenie o lepszym świecie". *Teksty Drugie* 4: 67–78.
- Ligęza, W. 2001. *Świat w stanie korekty. O poezji Wisławy Szymborskiej*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Miłosz, C. 1991. "Poezja jako świadomość". *Teksty Drugie* 4: 5–7.
- Neuger, L. & Wennerholm, R. (red.). 2006. *Wisława Szymborska – A Stockholm Conference. May 23–24, 2003*. Stockholm: Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- van Nieuwerkerken, A. 1998. *Ironiczny konceptyzm. Nowoczesna polska poezja metafizyczna*. Kraków: Universitas.
- Olofsson, T. 1996. "Szymborskaskas signalement är förtvivlan och förtjusning". *Svenska Dagbladet* 4.10.1996.
- Olofsson, T. 2012. "Szymborskaskas lyrik en seger för mänskligheten". *Svenska Dagbladet* 3.2.2012.
- Pajdzińska, A. 2005. *Frazeologizmy jako tworzywo współczesnej poezji*. Łask: Leksem.
- Pascal, B. 1977. *Pensées*. M. Le Geurn (red.). Paris: Gallimard.
- Pisarkowa, K. 1998. *Pragmatyka przekładu. Przypadki poetyckie*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.
- Prokop, J. 1972. *Lekcja rzeczy*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- "Polsk lyrik. I svensk tolkning av Nils Åke Nilsson". 1960. *Lyrikvännen* 7(5–6): 14–15.
- Skubalanka, T. 2008. *Herbert. Szymborska. Różewicz. Studia stylistyczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie.
- Stala, M. 1991. *Chwile pewności. 20 szkiców o poezji i krytyce*. Kraków: Znak.
- Stępień, M. & Urbańczyk, S. (red.). 1992. *Barok w polskiej kulturze, literaturze i języku*. Warszawa-Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ström, E. 2013. "Med blicken vänd mot Europa". *Sydsvenska Dagbladet* 29.7.2013.
- Szymborska, W. 1957. *Wolanie do Yeti*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Szymborska, W. 1962. *Sól*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Szymborska, W. 1965a. "Tre dikter. Tolkade av Erik Mesterton". *Horisont* 12(4–5): 55.
- Szymborska, W. 1965b. "Tre dikter. Tolkning av Erik Lindegren och Erik Mesterton". *Bonniers Litterära Magasin* 34(5): 340–342.
- Szymborska, W. 1967. *Sto pociech. Wiersze*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Szymborska, W. 1972. *Wszelki wypadek*. Warszawa: Czytelnik.
- Szymborska, W. 1976a. "Dröm". Översättning av Å. N. Nilsson. *Lyrikvännen* 23(2): 2.

- Szyborska, W. 1976b. *Wielka liczba*. Warszawa: Czytelnik.
- Szyborska, W. 1980. *Aldrig två gånger. Dikter i urval*. Översättning av P.-A. Bodin & R. Fjällström. Stockholm: OrdStröm.
- Szyborska, W. 1984a. "Sekelskifte". Översättning av L. Ilke. *Stockholms-Tidningen* 6.2.1984.
- Szyborska, W. 1984b. "Tiderns barn". Översättning av L. Ilke. *Stockholms-Tidningen* 6.2.1984.
- Szyborska, W. 1984c. "Tortyr". Översättning av L. Ilke. *Stockholms-Tidningen* 6.2.1984.
- Szyborska, W. 1986a. *Ludzie na moście*. Warszawa: Czytelnik.
- Szyborska, W. 1986b. "Utsikt med sandkorn". Översättning av S. Gustavsson. *Slovo* 30: 20.
- Szyborska, W. 1987a. "Ett inlägg om pornografi och andra dikter ur samlingen *Människor på en bro*". Översättning av J. Birbrajer. *Ord och Bild* 96(4): 45–52.
- Szyborska, W. 1987b. "Fem dikter". Översättning av J. Birbrajer. *Horisont* 34(5): 70–75.
- Szyborska, W. 1988. "Dikter. Tolkade av Julian Birbrajer". *Res Publica* 11: 201–220.
- Szyborska, W. 1989. *Utopia*. Översättning av A. Bodegård. Stockholm: FIB:s Lyrikklubb.
- Szyborska, W. 1996a. *Aldrig två gånger. Valda dikter*. Översättning av P.-A. Bodin & R. Fjällström. Nordingrå: OrdStröm.
- Szyborska, W. 1996b. "Dröm". Översättning av P.-A. Bodin & R. Fjällström. Szyborska 1996a. 70–71.
- Szyborska, W. 1996c. "Så råkar det sig..." [fragment ur "Może być bez tytułu"]. Översättning av L. Kleberg. *Göteborgs-Posten* 4.10.1996.
- Szyborska, W. 2000. *Wiersze wybrane. Wybór i układ Autorki*. Kraków: Wydawnictwo a5.
- Szyborska, W. 2003. *Dikter 1945–2002*. Översättning av A. Bodegård. Stockholm: FIB:s Lyrikklubb.
- Uggla, A. N. 2011. *Receptionen av polsk lyrik i Sverige. Från andra världskriget till krigstillståndet*. Skultuna: Ligatur.
- Venuti, L. (ed.). 2000. *The Translation Studies Reader*. London-New York: Routledge.
- Zarębina, M. 1991a. "Tekst oryginału a tekst przekładu". *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 46: 41–49.
- Zarębina, M. 1991b. "Z warsztatu tłumacza (O przekładach Karla Dedeciusa)". *Język Polski* 71(3–5): 176–187.
- Zarębina, M. 1998. "Cztery wiersze Wisławy Szyborskiej odczytane przez językoznawcę". *Stylistyka* 7: 387–398.